

İnternet Çağında Birey, Aile ve Toplum
Individual, Family and Society in the Internet Age

Nabi Avcı

Prof. Dr. Nâbi Avcı / nabi.avci@tbmm.gov.tr

Prof. Dr. Nâbi Avcı, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirmiştir. Doktorasını Anadolu Üniversitesinde İletişim Bilimleri alanında yapmıştır. Anadolu Üniversitesi'nin kuruluşunda İletişim Bilimleri Fakültesinde Öğretim Görevlisi olarak bulunmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı ve Başbakanlık Müşavirliği görevlerinde bulunan Dr. Avcı, çeşitli ulusal televizyon, dergi ve gazetelerde program yapımcısı, köşe yazarı ve genel yayın danışmanı olarak çalıştı. TÜBİTAK Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu Üyeliği ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkanlığı yaptı. Telif ve tercüme olarak çok sayıda kitabı bulunmaktadır. 24, 25, 26 ve 27. Dönemde Eskişehir Milletvekili seçilmiştir. 24. Dönemde Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı olan Dr. Avcı, 61, 62, 63 ve 64. Hükümetlerde Millî Eğitim Bakanı, 65. Hükümette Kültür ve Turizm Bakanı olarak görev aldı. Hâlen Eskişehir Milletvekili olarak görev yapan Dr. Avcı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenterler Asamblesi Türk Grubu Başkanındır.

Prof. Dr. Nâbi Avcı / nabi.avci@tbmm.gov.tr

Prof. Dr. Nâbi Avcı graduated from the Department of Political Science and International Relations at the Faculty of Administrative Sciences at METU. He completed his PhD in the area of Communication Sciences at Anadolu University. He served as Lecturer in the Faculty of Communication Sciences at the establishment of Anadolu University. Dr. Avcı, who served as the Minister for the Ministry of National Education and Prime Ministry Counsellor, worked as program producer, columnist and general broadcast consultant for various national televisions, magazines, and newspapers. He served as a member of The Scientific and Technological Research Council of Turkey, known as TÜBİTAK, Science and Technology Supreme Council and as the President of UNESCO Turkey National Commission. He has many books in copyrighting and translation. He was elected as the member of parliament of Eskişehir Province in the 24th, 25th, 26th and 27th terms. Dr. Avcı, who was the President of National Education, Culture, Youth, and Sport Commission in the 24. term, assigned as the Minister of National Education in the 61st, 62nd, 63rd and 64th Governments and the Minister of Culture and Tourism in the 65th Government of Turkish Parliament. Dr. Avcı, who has currently been serving as a member of parliament of Eskişehir Province, is the President of Turkish Group of the Parliamentary Assembly of the Organization for Security and Co-operation in Europe.

Özet

Enformasyon teknolojileri ve bilişim teknolojileri, çok hızlı değişen yapıdadırlar. Değişim hızı katlanarak giden teknolojiler, bu alanda eğitim veren kurumların her zaman ciddi güncellik sorunlarıyla karşılaşmalarına da neden olmaktadır. Özellikle uygulamaya ilişkin, teknolojiler çok hızlı bir biçimde çağ-dışı olup kullanımı dışı kalmaktadır. Bu durum, akademinin teknolojiye sürekli uyarlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Enformasyon teknolojileri konusunda yapılan çalışmalar da hızla eskimekte; ömürleri oldukça kısa olmaktadır. Aynı durum toplumsal konuları internet temelinde ele almakta da geçerlidir. Bugün, internet ve aile konusunda sürekli değişen koşullara göre yeni çalışmalar ve güncel bulgulara ihtiyaç duyulduğu açıktır. İnternet, birey ve toplum üzerine bugün söylenenlerin bir kısmı önümüzdeki aylarda çoktan eskimiş olmaktadır. Ancak değişmeyen şey, ailenin ya da toplumun yapısının geçmişinden koparılması olmalıdır. Teknoloji bir araç olarak alınmalı, onun yaşamı kolaylaştıran işlevi üzerine kullanım inşa edilmelidir. Marshall McLuhan'ın bir İnsanın Uzantıları (Extensions of Man) adlı kitabında, her teknolojinin, bir yetinin, bir temel duyu organının uzantısı olduğunu ileri sürmektedir. Her teknoloji bir organın, bir duyu organının (elin, gözün, kulağın, derinin vb.) uzantısı olduğu için, her yeni teknoloji bu duyular arası dengeleri de yeniden biçimlendirmektedir. McLuhan, elektronik devrimiyle birlikte tarihte ilk defa insanın en temel organı olan beynin uzantısının da ortaya çıktığını savunmuştur. Bu tez, bugün teknolojinin bütün beşerî ve çevresel koşulları tepeden turnağa dönüştürmesinin gerekçesini açıklar niteliktedir. Gelişmelerle birlikte yazılı kültüre dayanan, göz-merkezli düzen artık geride kalmıştır ve bilgisayar teknolojisiyle birlikte gözün görme duyusunun egemen olduğu teknoloji terk edilmiş, duyularımız arasındaki dengelerin bilgisayarlar tarafından yeniden kurulduğu yeni bir evrene girilmiştir. Bu yeni evrende teknoloji, toplumsalın sonunu hazırlamaya aile içindeki rolleri değiştirmeye başlamıştır. Akademinin bu teknolojilerle kurumların uzlaşmasını sağlamasına gerek vardır.

Abstract

Information and informatics technologies have been changing rapidly. Technologies whose rate of change is increasing exponentially always cause the encounter of the institutions giving education at this area with serious problems about actuality. Especially, application-related technologies have become out of date very quickly and out of use. This situation makes the continuing adaptation of the academy to technology mandatory. Studies made on information technologies have been becoming old quickly, so their life is quite short. The same situation is valid for handling social issues within the basis of the Internet. Obviously, new studies and up-to-date findings are needed according to the constantly changing conditions on the Internet and family. Many of what has been said today about the Internet, individuals, and society would become old for the next months. However, the thing that has not changed is not taking apart the structure of family or society from their past. Technology should be considered a mean, and a using method regarding the facilitator function of it in life must be constructed. In his book *Extensions of Man*, Marshall McLuhan asserts that every technology is an extension of skill and a basic sense organ. Because every technology is an extension of an organ, a sense organ (hand, eye, ear, skin, etc.), each new technology also reshapes these inter-sensory balances. McLuhan defended that by the electronic revolution, the extension of the brain, which is the most basic organ of humans, appeared for the first time in history. This thesis is in a position that explains the rationale of the changing power of technology on entire human and environmental conditions from the bottom to the top. Due to the developments, the order based on written culture and eye-centered background are now over and by the computer technology, the technology in which the sense of the sight of the eye was dominant has been abandoned, and a new universe, where the balance among our emotions have been re-constructing by the computers, has been entered. In this new universe, technology has started to prepare for the end of society and change the roles inside a family. The academy must find a compromise between these technologies and institutions.

İnternet Çağında Birey, Aile ve Toplum¹

Nabi Avcı

Eskişehir Milletvekili

Sayın Bakanım, sayın başkanlarım sayın rektörüm, sayın akademisyenler ve sayın akademikerler. Önce hepinizi hürmetle ve muhabbetle selamlıyorum. Şimdi sözlük tanıtım toplantısı yaptığımızı göre, niye “akademisyenler ve akademikerler” dedim; oradan başlayalım.

“Akademisyenler ve akademikerler” dedim çünkü benim de yenilerde öğrendiğime göre, “akademisyen” tabiri münhasıran Fransız Akademisi üyeleri için kullanılmış; biz üniversite hocaları ise “akademik”mişiz. Yani bize “akademik”; ama Akademi üyelerine “akademisyen” denirmiş. Demek ki biz üniversite hocalarımın bundan sonra kendimizi tanıtırken akademisyen olarak değil akademik olarak tanıtmamızda fayda var. Bu “akademi” lafı nereden geliyor peki? Aynı zamanda bir *Sözlük Tanıtım* toplantısında olduğumuza göre, ondan da azıcık bahsetmekte fayda var.

Akademi kelimesi, Yunanca *Akademios*’tan geliyor. Akademios bir özel isim... Platon öğrencileriyle Atina’da, Akademios adında bir Atina yurttaşının bahçesinde ‘tedrisat’ yaptığı için Akademios’un nâmı yürümüş; <Akademus, <Akademi, <Akademisyen, <Akademik olarak günümüze kadar gelmiş.

Sözlükle ilgili son bir şey: Önce tabii teşekkür ediyorum Sayın Ahmet Cevat Hocamıza böyle bir projeyi, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü projesini başlattığı için Sayın Muzaffer Şeker Hocamıza da bu güzel projeyi sürdürüp tamamladıkları için... Sayın Sankur’un şahsında, bu projede görev yapan hocalarımıza, uzmanlarımıza, bütün arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum. Türkçe’ye çok güzel bir eser kazandırdılar, kazandırmışlar. Bunun bir *açık kaynak* olacağı; dolayısıyla her türlü görüş, öneri, eleştiriyle daha da iyileştirilmeye açık olduğu söylendiği için, o cesaretle, bize de küçük bir müdahale hakkı doğdu diye düşünüyorum. Şimdi burada *Mühendislik Bilimleri Sözlüğü* altında “sosyal bilimler”, “mühendislik bilimi”, “doğa bilimi”, “sağlık bilimleri” yazıyor. Sözlüğün ruhuna ve Sayın San-

¹ Bu metin, TÜBA’nın Boğaziçi Üniversitesi’nde düzenlediği toplantıda “İnternet çağında birey, aile ve toplum” konulu konuşmanın metnidir.

kur' un biraz önceki konuşmadaki yaklaşımına da uygun olmak üzere oradaki “sosyal bilimler”i de “**toplum** bilimleri” olarak değiştirirsek, hem diğer alt-başlıklarla daha uyumlu olur, hem de daha Türkçe olur sanıyorum. Bu bahsi kapatmadan önce, bir kitaptan bahsetmek istiyorum. Bütün akademisyenlerin ve akademiklerin zevkle okuyacağını ümit ettiğim, benim zevkle okuduğum ve sizin de zevkle okuyacağımızı tahmin ettiğim bir kitap: Amin Maalouf'un *29 Numaralı Koltuğun Hikâyesi* adlı kitabı... Biliyorsunuz, Fransız Akademisi'nin kırk üyesi var ve bunlar, kayd-ı hayat şartıyla, yani ömür boyu üyelik şartıyla atanıyorlar ve onlardan birine emr-i Hak vâki olduğunda, ancak o zaman onun yerine yeni bir üye seçiliyor. Evvelki yıl vefat eden Levi-Strauss' un yerine de Amin Maalouf seçilmişti. O münasebetle Maalouf'un yazdığı çok güzel bir kitap var: *29 Numaralı Koltuğun Hikâyesi*. 29 Numaralı koltuk ne? 29 Numaralı koltuk, Levi-Strauss'un da oturduğu, sonra onun boşalttığı ve yerine Amin Maalouf' un oturduğu koltuk. 29 numaralı koltuk o. Amin Maalouf da bu kitabında kendisinden önce o koltuğa oturmuş, yani Akademi'nin kuruluşundan itibaren o koltuğa oturmuş bütün akademisyenlerin hikayelerini bir araya getirmiş. Şimdi onu okurken bu tür kurumların nasıl bir geleneği temsil ettikleri, etmeleri gerektiği çok güzel anlatılıyor. Fransa'da da hepimizin bildiği pek çok toplumsal çalkantılar, değişimler, dönüşümler, altüst oluşlar yaşanıyor. Başta Fransız İhtilali olmak üzere (1789); ondan sonra Birinci Cumhuriyet; Dördüncü, Beşinci cumhuriyetler, iki dünya savaşı vesaire... Ne var ki bütün bunlara rağmen Akademi, baştaki o kırklı yapısını ve geleneklerini devam ettiriyor. Mesela, Akademi üyeleri arasında Vichy rejimi ile işbirliği yaptığı söylenebilecek bazı akademisyenler olduğu için, De Gaulle'ün, İkinci Dünya Savaşı bitiminde Paris'e geldiğinde ilk yapacağı işlerden birinin o akademisyenlerle hesaplaşmak olacağı zannedilirken De Gaulle, “Akademi Fransa'dır” deyip bir bütün olarak Akademi'ye sahip çıkıyor. Amin Maalouf'un kitabında, bunun gibi, bir kurumsal kültürün nasıl oluştuğu ve nasıl sürdürüldüğü bakımından, pek çok güzel anekdotlar var... Biz maalesef bu konuda, kurumsal süreklilik konusunda, ülke olarak iyi bir sınav vermedik, vermiyoruz.

Ana konumuza gelirse, *Birey, aile, toplum açısından bilişim teknolojisi ve internet* konusunda konuşmak üzere davet edilince, ‘beni hangi sıfatla davet etmiş olabilir Akademi?’ diye düşündüğüm zaman, ‘birkaç neden olabilir’ diye düşündüm. Birincisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en uzun adlı Araştırma Komisyonu'nun, yani *TBMM Bilişim Teknolojileri Bağımlılığının Etkilerinin İncelenerek Olası Zararlarının Bertaraf Edilmesi ve Bu Teknolojilerin Kontrollü Kullanımının Sağlanması İçin Yapılması Gerekenlerin Saptanması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu'nun* başkanı sıfatıyla davet etmiş olabilirler, diye düşündüm. Ben o uzun ismi aklımda tutamıyorum. Gördüğünüz gibi, çok uzun, üç satır sürüyor. Biz onu şöyle kısaltarak kullanıyoruz: *Bilişim Teknolojileri Bağımlılığıyla Mücadele Komisyonu*. Bu araştırma komisyonunun başkanı sıfatıyla davet edilmiş olabilirim. İkinci olarak, “yıllar evvel, 1980'li yılların ortalarında Türkiye' de toplanan Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Konferansı'na sunulan *Türkiye Milli Raporu*'nu hazırlayan heyetin başkanı olarak davet edilmiş olabilir miyim acaba?” Üçüncü olarak, üniversitelerde bu konularda ders veren bir hoca sıfatıyla davet edilmiş olabiliriz. Dördüncü olarak da, ‘Eski Milli Eğitim Bakanlarının da bu konuda

söyleyecek belki bir iki sözleri vardır' diye davet edilmiş de olabiliriz. Dolayısıyla ben de bunları karıştırarak, kısa, çok sistematik olmayan bir sunum yapmak istiyorum.

Önce şu Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Konferansı'ndan başlayalım: 1986 senesinde, rahmetli Hasan Celâl Güzel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde Bakan Müşaviri olarak görev yapıyordum. İki yılda bir toplanan Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Konferansı, o yıl İstanbul'da yapıldı. Konferansın ana teması da *Enformasyon Teknolojileri ve Eğitim Sistemleri Üzerindeki Etkileri* idi. Yani bugün bizim konuştuğumuz ya da konuşabileceğimiz konuların bir öncülü gibi de görülebilir o konferans. Çok güzel bir konferans oldu. O konferansa her ülke bir Millî Rapor sundu. Biz de Hasan Celâl Bey'in görevlendirilmesiyle bir akademik grup oluşturduk ve *Türkiye Millî Raporunu* hazırladık. Güzel bir rapordu. O rapor daha sonra Avni Akyol'un Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, bakanlık yayını olarak, *Enformasyon Teknolojileri ve Eğitim Sistemleri Üzerindeki Etkileri* başlığıyla kitap olarak yayımlandı. Dediğim gibi o rapor güzel bir rapordu; ama İngilizlerin hazırladıkları ulusal raporun girişindeki epigrafi bizi çok kıskanmış; "keşke bu bizim aklımıza gelseydi de biz bunu yazsaydık raporumuzun başına" demiştik.

Neydi o epigraf?

İngilizlerin raporunun başında diyordu ki *Bu rapor ve bu rapordaki öneriler üç yıl için geçerlidir*. Yani raporun başına, deyim yerindeyse bir 'son kullanma tarihi' notu konmuş. Niye? Daha sonra raporun içinde onun niyesini de açıklıyorlardı. Gerçi bizim raporun da sonuç bölümünde bu imâ ediliyordu ama biz böyle güzel epigrafik bir giriş yapmamıştık. Peki, bir 'son kullanma tarihi' belirtme ihtiyacı nereden çıkıyordu?

Şuradan: Enformasyon teknolojileri, bilişim teknolojileri, hepinizin bildiği gibi çok hızlı değişen teknolojiler; değişim hızı çok hızlı katlanan teknolojiler. O yüzden bu teknolojiler, bu alanda eğitim veren kurumların her zaman ciddi güncellik sorunlarıyla karşılaştıkları alanlardır. Diyelim bilgisayar mühendisliği bölümünde bu yıl eğitime başlayan bir öğrenci, okulu bitirirken, birinci sınıfta öğrendiği pek çok şeyin artık anakronik hale geldiğini görecektir. Temeller -çoğu zaman- tabîî bâkî kalır; ama uygulamaya ilişkin, teknolojik uygulamaya ilişkin pek çok şey, çok hızlı çağ-dışı olup kullanım dışı kalıyor. Özellikle bu alanda, bilişim teknolojileri alanında, teknolojik değişimin katlanma hızı her gün daha da hızlanarak arttığı için, İngilizlerin raporundaki o üç yıllık kullanım süresi kaydı, belki bugünlerde artık 6 aya falan indi... Yani bugün enformasyon teknolojileri üzerine böyle bir rapor hazırlasak herhalde tüketilebilirlik süresini çok daha kısa tutmamız gerekir. Dolayısıyla şimdi "internet ve aile", "internet, birey ve toplum" üzerine ne söylesek bunların bir kısmı önümüzdeki aylarda çoktan eskimiş olacak. Yine de değişmeyen bir temel sabiteden yola çıkarak belki bu konuda bir şeyler söylenebilir. Konuşmamızın başında "Akademos"tan yola çıkarak Yunan komşularımıza gönderme yaptığımızı göre bir gönderme de Stoacılar üzerinden yapalım.

Değerli dostum Maxim Schreiber'in, Stoacıların bir sözü üzerine inşa ettiği bir yaklaşım var. Logos Spermatikos sözü. Nedir logos spermatikos? Kelime kelime çevirirsek: Dölleyici söz. Maxim Schreiber, Stoacıların yaratıcı ilke için kullandıkları *logos spermatikos* tâbirini yalınkat bir çeviriyle peofan düzleme taşır, teknoloji tarihine uyarlar ve bu tabiri, *içine girdikleri ortamı değiştiren, dönüştüren, çevresini kendine göre yeniden düzenleyen teknolojiler* için kullanır ve bu dönüştürücü teknolojilerin başında da iletişim ve enformasyon teknolojilerinin geldiğini söyler. Ben Schreiber'in bu yaklaşımının en çarpıcı örneğinin mesela daktilo üzerinden verilebileceğini düşünüyorum.

Şimdi genç arkadaşlarımız 'daktilo neydi?' diye sorabilirler. Daktilo, bugünden geriye doğru baktığımızda çok primitif bir yazma makinesiydi. Tuşları, mürekkepli şeridi ve kâğıdın sarıldığı bir şaryosu vardı. Mekanik bir aletti. Bozulduğu zaman kendiniz tamir edebilirdiniz, şeridini kendiniz değiştirebilirdiniz vesaire... Teknolojik karmaşıklık açısından baktığımızda, daktilo, bugün kullandığımız bilgisayarlara göre, cebimizdeki cep telefonlarında işlemekte olan bilgisayar alt yapısına ve yazılımlara göre taş devrine ait bir alettir. Ama bakın o taş devrine ait alet neler yaptı hayatımızda. Daktilo, 1800'lerin sonuna doğru gündelik kullanıma giriyor; özellikle firmalarda, resmî kurumlarda kullanılmaya başlıyor ve daktilo ile birlikte parfüm sanayinde bir patlama oluyor. Şimdi 'daktilo ile parfüm arasında ne alâka var?' denilebilir. Şu alaka var: Daktilo ile birlikte ucuz emek istihdama katılıyor; yani kadın emeği... Genç kızlar, daktilograf olarak istihdama alınıyorlar. Zaten Türkçede de daktilo kelimesi eskiden iki anlamda kullanılırdı: Bir, aletin kendisi yani yazı makinesi için; bir de onu kullanan genç kızlar için... Hani Yeşilçam filmlerinde hâkimlerin "yaz kızım" dedikleri memureler için kullanılırdı 'daktilo' tabiri. Onlar da, "ne iş yapıyorsunuz?" dendiğinde, "Adliyede daktiloyum" derlerdi. İşte o genç kızların Amerika'da, Avrupa'da çalışma hayatına katılmaları ile birlikte erkeklerin de kendilerine çeki düzen vermeye başladıklarını görüyoruz. Tabii önce kızlar giyim kuşam ve makajlarında daha özenli olmaya başlıyorlar. Bu değişikliklerden en fazla etkilenen sektörlerden biri de özellikle kadınlara yönelik parfüm sanayii... Ama erkeklerde de meselâ kılık kıyafet hızla değişmeye başlıyor. 1900'lerin başında çekilen -Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesine ait- fotoğraflara baktığımız zaman, erkek kıyafetlerinin ne kadar kaba-saba, ütüsüz, kalın kumaştan filan olduğunu görürsünüz. Daha sonra, ütülü pantolonlar, kolalı gömlekler falan başlıyor. En önemlisi gündelik dilde bir takım değişimler başlıyor. Gündelik konuşma dilinde daha önce erkek erkeğe çalışılan ortamlarda kullanılan pek çok argo veya kaba sözcük artık hanımların yanında telaffuz edilemez hale geliyor ve giderek kullanımdan kalkıyor.

Edebiyata etkisi var daktilonun: Daktilo ile birlikte serbest şiir hızla yaygınlaşıyor. Çünkü daktilo şaryosunda sol marj sabittir sağ marj açıktır. Dolayısıyla kısa, uzunlu mısralar daktiloda sorun teşkil etmez ama hep aynı hizayı tutturmak biraz zordur. Şairler artık daha kolay hatırdaki kalsın, daha kolay ezberlenebilsin diye kafiyeli ve zengin söylenen değil daktiloda yazılan, vezin ve kafiye derdi olmayan, dinlenmek için değil okunmak için "serbest şiir"ler yazmaya başlayınca şiir

değişiyor. Edebiyat değişiyor. Benzer etkiler, hikâyede, romanda, denemede de görülüyor. Dolayısıyla daktilo gibi bilgisayarla hiçbir şekilde mukayese edilemeyecek yalınlıkta, basitlikte bir alet bile böylesine etrafımı değiştirip dönüştürebiliyorsa, örneklerden gördüğümüz gibi dönüştürebildiyse onunla hiçbir şekilde mukayese edilemeyecek karmaşıklığındaki bilgisayarların neler yapabileceğini artık tahayyül etmekte zorlanıyoruz.

Şimdi burada iletişim araştırmalarının kurucu babalarından Marshall McLuhan'a bir selam göndererek bir hususu özellikle vurgulamak istiyorum. McLuhan, *İnsanın Uzantıları (Extensions of Man)* adlı kitabında, her teknolojinin, bir yeti'mizin, bir temel duyu organımızın uzantısı olduğunu söyler. Çok yalın ifadelerle özetleyecek olursak, sözceliği gözlük, gözümüzün uzantısıdır yani daha iyi görmemizi sağlıyor. Giydiğimiz elbiseler de bir teknoloji ürünü ve onlar da derimizin uzantısı. Ayaklarıyla saatte ortalama 5 km yürütebilen insanoğlu, tekerlek sayesinde saatte 50 km, 100 km, 200 km yol gidebiliyor. Tekerlek ayağımızın uzantısı. Atalarımızın ellerinde tuttıkları sopalar, mızraklar, kılıçlar, sonra tüfekler vesaireler ellerimizin uzantıları. Aletler, her türlü manuel aletler ellerimizin uzantıları... (Zaten adı üstünde: Latince "manu" yani el'den "manuel"). McLuhan, devamlı mealen diyor ki 'Elektronik devrimiyle birlikte tarihte ilk defa *insanın en temel organının uzantısı* ortaya çıktı: Beyninin.' O uzantı da bilgisayar. Bilgisayarlar bugüne kadar içinde yaşamakta olduğumuz bütün beşerî ve çevresel koşulları tepeden tırnağa dönüştürdü. Dönüştürdü mü? Evet dönüştürdü. Hadi aile örneği üzerinden kısaca söyleyelim: Bugün artık evlerimizi nasıl tasarlıyoruz? İç mimarlar iç mekânları nasıl tasarlıyorlar? *Önce* televizyonun veya bilgisayarın yerini belirliyorlar. *Ondan sonra* hepimizi ve her şeyi televizyona göre, bilgisayara göre konumlandırıyorlar. Yemek masası ona göre yerleştiriliyor. Oturma grubu ona göre yerleştiriliyor. 'Çocuk odası'nda da önce bilgisayar bir yere oturuyor ondan sonra yatak, koltuk, sehpa... ona göre hizalanıyor.

Spermatik teknolojilerin en güçlüsü olan bilgisayar, onun uzanımları olan televizyon, cep telefonu, internet, işte böyle böyle etraflarını değiştire dönüştüre bize yeni bir hayat (tarzı) kuruyorlar. McLuhan'ın söylediği çok önemli şeylerden biri de şu: Evet, her teknoloji bir organımızın, bir duyu organımızın (elimizin, gözümüzün, kulağımızın, derimizin vb.) uzantısı olduğu için, her *yeni* teknoloji bu duyular arası dengeleri de *yeniden* biçimlendirir. O yüzden McLuhan'ın *Gutenberg Galaksisi* dediği yazılı kültüre dayanan, göz-merkezli düzen artık geride kalırken biz bilgisayar teknolojisiyle birlikte bilişim teknolojileriyle birlikte gözün görme duyusunun egemen olduğu Gutenberg Galaksisini terk ettik; duyularımız arasındaki dengelerin bilgisayarlar tarafından yeniden kurulduğu yeni bir evrene girdik. Bu yeni evrende teknoloji meselesi daha da dallanıp budaklandı. O yüzden bu konuyu daha uzun uzun tartışmamız gerekiyor. Konuşmamı bitirmeden önce, bu tartışmaya mutlaka dahil etmemiz gereken birkaç isimden ve kiptan bahsetmek istiyorum. Ayrıca söylemek istediklerimin bir kısmı bu sözünü edeceğim kitaplarda çok daha güzel, daha derli toplu anlatılıyor.

Bunlardan bir tanesi, teknolojinin cemaziyelevveli ile ilgili bir kitap. Hani hep şikâyet ediyoruz bütün konuşmalarımızda: “Biz neden teknoloji üretemiyoruz; başkaları üretiyor da biz neden yapamıyoruz?” Biraz daha genelleştirirsek bugün anladığımız anlamda teknolojiyi neden Batılılar üretti de Doğulular üretilmedi? Bu soruya, bunun niye böyle olduğu konusuna farklı bir açıdan yaklaşan bir isim: Joseph Needham. Needham, Çin uygarlığı üzerine çok esaslı çalışmaları olan bir bilim adamı. (Bizim Fuat Sezgin Hoca’nın İslam bilim ve teknoloji tarihi üzerine yaptığı çalışmaların Çin versiyonu gibi görülebilir mi?) Needham’ın Türkçeye de çevrilen -hem de güzel çevrilen- kitabını adı *Doğunun Bilgisi Batının Bilimi*. Teknoloji, batıda gelişti; hâlbuki Çin’de bu işin çok eski öncülleri var. Niye barut, pusula, kâğıt, matbaa vesaire üzerinden yola çıkan Çinliler, batının sanayi devrimi öncesinde geldiği noktalara gel(e)mediler? Joseph Needham’ın çalışmalarını özellikle bu soru ekseninde çok önemsiyorum. Bir de Ortega Y Gasset’in *Kitlelerin İsyanı* veya *Kitlelerin Ayaklanması* diye Türkçeye birkaç defa çevrilen bir kitabı var. Orada ‘kitle’ kavramı ile ‘birey’ arasındaki ilişkiyi çok güzel anlatıyor ve çok önemli bir şey söylüyor; ‘Kitle’ dediğimiz zaman genellikle *büyük kalabalıkları* anlıyoruz. Hâlbuki *kitle bir zihin durumudur* aynı zamanda ve dolayısıyla ‘kitle’ tek bir kişide bile bir bireyde bile tezahür edebilir. İşte Ortega, kitle bireyde nasıl tezahür eder, onu çok güzel anlatıyor. Bu bağlamda kullandığı çok anlamlı bir tabir var: *Ignoramus*. Nedir ignoramus? Herhangi bir konuda uzmanlık sahibi, derinlemesine bilgi sahibi; ama uzmanlık alanının dışındaki her konuda da cahil. Bu uzmanlar gerekli midir? Evet, çok gereklidir; ama uzmanlaşmanın yol açtığı, o *birey’de tezahür eden kitleleşmeyi* de unutmayalım.

Şimdi doğrusu biraz da sıkılarak bir başka kitaptan söz etmek zorundayım: Ben bunların hepsini, enine boyuna, *Enformatik Cehalet* diye bir kitapta anlattım. Bunu eskiden daha rahat söylüyor, *Enformatik Cehalet* kitabına daha rahat göndermeler yapıyordum çünkü kitap piyasada yoktu; dolayısıyla hani ‘kendi kitabının reklamını yapıyor’ denemezdi. Şimdi kitabın yeni baskısı geçenlerde çıktığı için ne yapayım, ben şimdi size bunları söylemeyeyim mi? Orada bunları anlattık demeyeyim mi? Orada gerek kitleleşmenin yol açtığı toplumsal sorunlardan, toplumun nasıl dağıldığından, ‘toplumsalın sonu’ sözlerinin nereden kaynaklandığından, Marcuse’nin ailenin çözülmesiyle baba otoritesinin kalkmasından daha doğrusu ailenin sönümlenmesi ile eskiden ‘baba’ figüründe teccüm eden otoritenin anonim kurumlar arkasına gizlenmesinin yol açtığı sorunlardan söz ediyoruz... Bunlar orada da tartıştığımız konular.

Şimdi bitiriyorum: Maxim Schreiber’den söz ettim. Maxim Schreiber diye bir adam yok. Yani Türkiye Bilimler Akademisi’nin böyle bir toplantısında bunu söylemek zorundayım. Ben değişik ulusal ve uluslararası toplantılarda bu Maxim Schreiber’in teorilerini anlatıyorum. Çok da ilgi çekiyor bazı yerlerde... Mesela iktisatta da Maxim Schreiber uygulaması vardı. Nasıl ‘spermatik teknolojiler’ varsa ‘spermatik yatırımlar’ da var. Mesela Demokrat Parti döneminde dağ başına yapıldığı için eleştirilen köprüler hikâyesi. Hani Demokrat Parti, yolu bile olmayan yerlere köprüler yapmış, dağ başına köprü yapılır mı falan diye eleştirilirdi ya 27 Mayısçı basın tarafından... Daha sonra o köprüler ve onlara bağla-

nan yollar ve böylece ulusal pazarın bütünleşmesinde onların ne kadar etkili bir yatırım olduğuna dair Maxim Schreiber'in söylediklerini anlatıyorum; çok güzel dinliyorlar. Türk bilim insanlarının özellikle toplum bilimlerinde bir yabancıya atıfta bulunmadan orijinal bir şey söylemeleri çok hoş karşılanmıyor. Onun için biz de böyle bazen maskeyle dolaşarak, arada “Maxim Schreiber’in dediği gibi” diyerek söylediklerimizin ciddiye alınmasını sağlamaya çalışıyoruz.